

Соціальні компетенції (середні значення) чоловіків і жінок

Статі	Шкали оцінки I	Шкали оцінки ES	Шкали оцінки А	Загальна оцінка суми шкал
Чоловіча	43,0	48,3	51,4	142,7
Жіноча	45,0	52,2	42,0	139,2

$$\partial = \pm 2,7$$

Як свідчать отримані бали, сумарний бал соціальних компетенцій осіб жіночої статі виявився нижчим, ніж чоловічої. Проте за шкалами, які оцінюють здатність та успішність особистісно орієнтованого (приватного) спілкування (шкала I) та уміння виступати об'єктом соціального оцінювання (експозиції) – ES, молоді жінки демонструють вищі показники. Зниження загального є результатом значно нижчих показників жінок, отриманих за шкалою оцінювання асертивних умінь (шкала А).

Результатом диференціації гендерної соціалізації можна розглядати різний рівень орієнтації Я-образу чоловіків і жінок на статеві стереотипи, зокрема приписового та директивно-заборонного характеру, вищий рівень когерентності жіноцтва як узгодженості сенсів буття, зрозумілості соціального життя та його керівництва, а також достатньо розвинуту здатність жінок до інтимно-референтного спілкування та бути об'єктом уваги оточуючих. Брак асертивності жіночої статі є тим показником, який дає невеликі підстави для її називання «слабкою».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бендас Т. Гендерная психология : [учебн. пособие] / Т. Бендас. – СПб. : Питер, 2005. – 431 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 456 с.
3. Власенко Н. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків / Н. Власенко, Л. Виноградова, І. Калачова. – К. : Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2000. – 56 с.
4. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства. – К. : Український інститут соціальних досліджень, 2002. – 121 с.
5. Гендерний підхід в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами : [навч. посіб.]. – К. : Логос, 2003. – 72 с.
6. Грабовська І. Україна – простір гендерних утопій чи реальних проблем / І. Грабовська // Сучасність. – 2002. – № 6. – С. 71 – 80.
7. Максименко С. Методологічні проблеми загальної психології / С. Максименко // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – № 3. – С. 2 – 4.

Катерина Карпенко,
д. філос. н., професор,
Харківський національний
медичний університет

ПУБЛІЧНИЙ ДИСКУРС ЩОДО НОВИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАПОБІГАННЯ РИЗИКУ НАСИЛЛЯ НАД ДІТЬМИ

Стираючись насамперед на аналіз публікацій у засобах масової інформації та Інтернет-видання, у статті досліджується суспільний дискурс про нові репродуктивні технології. Загроза насильства, якого слід уникнути, визначається наступним чином: фізичне (можлива тілесна потворність), психологічне (синдром тих, хто вижив, особистісна криза дітей «загробного світу»), соціальне (самотність, невизначене місце у сімейних відносинах) і етичне (життя, обтяжене загибеллю багатьох ембріонів).

Kateryna Karpenko

PUBLIC DISCOURSE OF NEW REPRODUCTIVE TECHNOLOGIES AS A PREVENTION OF A RISK OF CHILD ABUSE

Relying primarily on the analysis of publications in the media and Internet, the article examines the public discourse about the new reproductive technologies. The threat of violence to be avoided is defined as follows: physical (possible body disfigurement), psychological (survivor syndrome, personal crisis of children of beyond world), social (loneliness, an uncertain place in family relations), and ethical (life burdened by the death of many embryos).

Боротьба за демократизацію сучасного суспільства спрямована на зміцнення незалежності публічної сфери і зростання її впливу на формально організовані політичну та правову системи. Соціальна легітимація публічної сфери відбувається у неформалізованому публічному дискурсі, що є відкритою для вільного обговорення громадянами суспільнозначущих питань. Мабуть, мало хто стане заперечувати, що чи найбільше їх виникає стосовно поширення нових репродуктивних технологій (НРТ).

Прогрес у галузі біомедичних технологій досяг того ступеня розвитку, який дозволяє вже не тільки надавати лікарську допомогу в подоланні хвороб і полегшенні страждань, але й безпосередньо управляти самим життям людини – від її початку і до завершення. Пренатальна діагностика дає можливість прогнозувати якісні параметри майбутнього життя, а генна терапія і транссексуальна хірургія – змінювати ці параметри. Репродуктивні технології дозволяють «давати» життя не тільки в тих випадках, де природним шляхом воно виникнути не може, а й тими способами, які людині, як біологічному виду, не є притаманними.

Зазначені тенденції руйнують межі між приватною, публічною та політичною сферами життя, кидають виклик існуванню сім'ї як соціальному інституту, створюють загрозу нових форм насилля щодо дітей, а тому потребують не лише суспільного обговорення, а й втручання держави. Щорічно в Україні за допомогою НРТ з'являється на світ близько 200 тисяч дітей. Передбачається, що їх чисельність буде зростати. З одного боку, в Україні збільшується кількість людей, що мають проблеми безпліддя, втім, як і в усьому світі. Відповідно до світової статистики, сьогодні – це кожна п'ята пара, а через 10 років, можливо, їх буде мати кожна третя пара [4].

Публічна сфера виступає як проміжна структура між приватним сектором життєвого світу і політичною системою. Артикулюючи і резонуючи проблеми, що виникають в приватній сфері, і чинячи тиск на політичну систему, публічна сфера виконує роль посередника. Слід визнати, що обговорення НРТ ініціювалося зовсім не представниками державного апарату або членами парламенту. Вони підіймалися спочатку в публічній сфері (у ЗМІ, в акції неурядових організацій), а лише потім ставилися на «порядок денний» для розгляду в рамках інституалізованої політичної системи. Останнім часом дана проблематика широко обговорюється у твіттері – сервісі для публічного обміну короткими повідомленнями, що використовує вебінтерфейс, SMS повідомлення, блоги та інші засоби миттєвого обміну думками.

Розуміння НРТ як норми в товарній економіці деяких сучасних суспільств (у тому числі й України) захищає конкретний приватний інтерес і вигоду перш за все батьків. Опоненти такого підходу вважають, що він містить утилітарний інтерес дитини, бо у майбутньому може породжувати самотність з причини невизначеного місця у сімейних відносинах (наприклад, у випадку, коли сурогатною матір'ю є бабуся). Саме в сім'ї під час соціалізації індивід вперше набуває досвіду інтерсуб'єктивних відносин. Разом з тим, навіть за умов найблагороднішої мотивації батьків, які з різних причин звертаються до нових репродуктивних технологій, існує загроза морально-психологічного і навіть фізичного насилля щодо цінності життя їхніх майбутніх дітей.

У суспільстві постійно виникають суперечки щодо виняткового статусу таких дітей. Одні намагаються визнати їх здоровішими, більш «залюбленими» [4]. Тоді як інші, навпаки, доводять, що вони більш схильні до хронічних захворювань і навіть становлять загрозу для генофонду нації [2; 3]. Фактами морального тиску слід визнати приписування таким дітям «синдрому тих, хто залишився живим», бо під час процедури редукції вижили саме вони. Елементи морального насилля прочитуються також у ідентифікації дітей, що були зачаті *in vitro* з використанням генетичного матеріалу померлого батька, як дітей «загробного світу» [1]. Щоб запобігти таким ускладненням, доречно, продовжуючи дискусію й виводячи ситуацію за межі екстраординарної, слід на певний час зберігати таємницю щодо способу появи цих дітей на світ [4].

Більшість релігійних конфесій, а іноді й визнані фахівці у цій галузі, висловлюють сумніви щодо впровадження НРТ, або ж вимагають їх обмеження у певних випадках, що потребують визначення, публічного обговорення й правового регулювання. Так, «багато представників католицької церкви критикують не тільки методи допоміжної репродукції й безплідних людей, які вирішили пройти такі процедури, а й таврують дітей, народжених із застосуванням ЕКЗ» [8]. Поширюються думки, що, як правило, такі діти є фізично слабшими, схильними до певних захворювань, і страждають від цілої низки психічних відхилень, що є карою за «гріхи батьків», які погодилися використати даний різновид НРТ. На думку польського єпископа Тадеуша Піеронека, діти, народжені після ЕКЗ, були «вироблені» або «виготовлені», щоб реалізувати егоїстичні бажання своїх батьків, що пояснює, чому вони нібито відрізняються від «нормальних», і чому їм загрожує фізичний та емоційний дефіцит. Він назвав їх «франкенштейніанськими творіннями» [7]. Подібна «монстр-стратегія» є дуже потужною. Вона допомагає католицькій церкві і правим політикам здійснювати символічне й реальне панування над репродуктивним вибором, здоров'ям і правами людей [8].

У свою чергу, директор Інституту репродуктивної медицини, віце-президент Української Асоціації репродуктивної медицини, професор Федір Дахно зазначив: «Я відмовляю лесбійкам і гомосексуалістам. Це не сім'я і не шлюб, а суб'єкти, що намагаються вести спільне господарство, а тому регулюватися, відповідно, вони повинні законодавством з підприємницької діяльності» [4]. Він висловлюється дуже толерантно, підкреслюючи, що це його власна думка й вона може не співпадати з думками інших людей.

Втручання держави та її апарату теж не вирішує проблему, бо вони репрезентують загальні суспільні інтереси. Державний інтервенціонізм підриває приватну основу незалежного індивіда. Разом з тим, таким

шляхом підсилюється взаємовплив приватних та суспільнозначущих функцій сім'ї, що допомагає уникнути нових форм насилля щодо дітей. По-перше, на відносини неповнолітніх дітей і батьків поступово розповсюджується такий найважливіший принцип публічної сфери як рівність. По-друге, членство дітей в сім'ї стає результатом їх «добровільного» вибору. І, нарешті, процедуралізм оформлення сімейних взаємовідносин також наближає їх до публічної сфери суспільства.

Багато функцій сім'ї стали предметом публічного обговорення. Представники жіночого руху і феміністської теорії оспорили традиційні уявлення про розподіл домашніх обов'язків і відповідальності за виховання дітей. Вони примусили суспільство розглядати проблему абортів і доступу до контрацептивів як сферу особистої автономії жінки. Вони «відкрили» суспільству, що прояви насильства в сім'ї повинні розглядатися як злочини, що підлягають кримінальному покаранню, разом із сексуальними домаганнями і сексуальним примусом у будь-якій сфері.

Як логічне продовження даної тенденції у сучасному світі (особливо західному), спостерігається зміна у взаєминах між дітьми і батьками: від ієрархічного типу відносин – до рівності. Цей шлях є складним, неординарним, а тому нерідко викликає заперечення і опір. З'являються принципово нові феномени, що розминають традиційні рамки розподілу приватного і публічного. Є, наприклад, прецеденти незгоди з вибором батьками статі дитини при хірургічному коректуванні гермафродитизму. До цього кола проблем належать також операції зі зміни статі, необхідність яких пояснюється травмами репродуктивних органів. Так, в 1963 році в Johns Hopkins Medical School (США) був прооперований хлопчик, у якого, в результаті автомобільної катастрофи, був істотно пошкоджений зовнішній статевий орган. У результаті операції, згідно рішення батьків, дванадцятирічний хлопчик Джон став дівчинкою Джоаною. Досягши повноліття, Джоана висловила претензії батькам і хірургам з вимогою фінансувати операцію по зворотній зміні статі [9, с. 83]. Таким чином, розвиток репродуктивних технологій здійснюється в напрямку, дуже часто несумісному з традиційним дискурсом про сім'ю. Не заперечуючи того, що для кожної окремої сім'ї ці питання можуть і повинні залишатися приватною справою, слід також визнати, що в цілому вони стануть надбанням публічної сфери.

І, нарешті, про третій принцип вільної асоціації – процедуралізм – слід сказати, що і він все більш проникає в капіляри сімейних відносин. В умовах активного впровадження сучасних біотехнологій у репродуктивні процеси все частіше виникають проблеми, пов'язані з сурогатним материнством, з штучним заплідненням, з використанням донорської яйцеклітини або сперми, з можливим клонуванням. Тут проблеми процедуралізму відносин батьків між собою і з майбутньою дитиною експоненційно зростають. Це пов'язано з тим, що реалізація кожної з перерахованих можливостей перетинається з величезною кількістю обмовок, що вимагають правових та етичних уточнень.

Якщо майбутні батьки претендують на помітну роль в самовизначенні своєї дитини, то повинні правильно і справедливо гарантувати шанс автономного життя і майбутній дитині. Ю Габермас вважає, що «аргумент чужого впливу» втрачає свою гостроту, якщо визнати, що особа, яка підлягала до народження генетичному втручанню, здійсненому певною мірою з тими або іншими обмовками, пізніше могла б безболісно виконати зворотну операцію або сама, за власним рішенням, зробити генетичне втручання у власний організм [6, с. 27]. Такий варіант самоманіпуляції був би корисним, тому що робив би очевидним постметафізичний сенс аргументу. Технізація «внутрішньої природи» означає свого роду трансгресію природних меж. У принципі, неприпустимим є замовчування потенційної проблеми ідентичності особи, яка стає дорослою і якій належить дізнатися про особливості своєї появи на світ. У цій ситуації до генетичного програмування додається ще й обман щодо цієї «релевантної життєвої обставини» [6, с. 102]. Крім того, обговорюється таке питання, як заборона на дискримінацію, що стосується переваг з приводу того, чи народиться «майбутня особа» хлопчиком або дівчинкою.

Отже, розширюється дискурс про те, які моменти сімейного життя повинні залишатися приватними, а які і в якому контексті – можуть розв'язуватися шляхом досягнення розумного консенсусу між членами сім'ї або тими інстанціями, які представляють і захищають інтереси членів сім'ї. Причому для встановлення симетричних відносин однаково важливими є інтереси і дитини, і матері, і батька. Тут консенсус повинен досягатися на основі симетричних відносин, з урахуванням накладення статус-функцій на агентів комунікації в тому сенсі, як його аналізує Дж. Сьорль. Він пише: «Коллективна інтенціональність призначає новий статус певному явищу і цей статус має відповідну функцію, яка не може виконуватися, виходячи виключно з властивих даному явищу природних функцій» [5, с. 15]. Це призначення створює новий інституційний факт, що виникає як результат угоди між людьми. Підтвердженням тому стали процедури встановлення батьківства та материнства, що спираються на генетичні дослідження і створюють прецедент публічного обговорення.

Таким чином, під впливом НРТ в сімейних відносинах біологічні, соціальні, культурні і психологічні моменти стають тісно переплетеними. Дана варіативність дає підстави відносити сім'ю до приватної або до публічної сфери в залежності від кожної конкретної ситуації накладання статус-функції, що заперечує насилля над дітьми: фізичне (можлива тілесна потворність), психологічне (синдром тих, хто вижив, особистісна криза дітей «загробного світу»), соціальне (самотність, невизначене місце у сімейних відносинах), етичне (життя, обтяжене загибеллю багатьох ембріонів).

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксёнов И. Прогресс и человеческое достоинство. Этические вопросы современных вспомогательных репродуктивных технологий [Электронный ресурс] / И. Аксёнов. – Режим доступа : <http://www.bogoslov.ru/text/print/3215824.html>.
2. Баранов А. Справка о состоянии здоровья детей, родившихся в результате использования вспомогательных репродуктивных технологий, в том числе ЭКО [Электронный ресурс] / А. Баранов // Сайт Союза педиатров России. – Режим доступа : http://www.pediatr-russia.ru/pediatr/diagnos/article_10.html.
3. Близнюк Н. Давит груз мутаций [Электронный ресурс] / Н. Близнюк // Газета «Ставропольская правда». – Режим доступа : http://www.stpravda.ru/20060429/Davit_gruz_mutacij_10534.html.
4. Дети на заказ «Зеркало недели. Украина» [Электронный ресурс]. – 2012. – № 47. – 21 декабря. – Режим доступа : http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/deti_na_zakaz.html.
5. Сёрль Дж. Конструирование социальной реальности [Электронный ресурс] // Романова А. О книге Дж. Сёрля «Конструирование социальной реальности», рефер. перевод с англ. – Режим доступа : <http://www.amazon.com/exec>.
6. Хабермас Ю. Будущее человеческой природы / Ю. Хабермас. – М. : Издательство «Весь мир», 2002. – 144 с.
7. Pieronek T. Pierwowzorem in vitro jest Frankenstein. ZbiskupemКова Tadeuszem Pieronkiem rozmawia Wojciech Harpula [Электронный ресурс] / Т. Pieronek. – Режим доступа : <http://wiadomosci.onet.pl>. – 2009. – 16 January.
8. Radkowska-Walkowich M. The creation of «monsters»: the discourse of opposition to in vitro fertilization in Poland / Reproductive Health Matters, Volume 20, Issue 40 / [Электронный ресурс] / М. Radkowska-Walkowich. – Режим доступа : <http://www.rhm-elsevier.com>.
9. Rethinking gender identity // Time, 3.24.97, Vol. 149, Issue 12. – P. 83.

Оксана Кікінежді,
д. психол. наук, професор,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

НЕНАСИЛЬНИЦЬКА ПАРАДИГМА: ОРІЄНТИРИ ЕГАЛІТАРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА

У статті розкриті психологічні механізми егалітарної соціалізації дітей та юнацтва в контексті ненасильницької парадигми. Представлено авторську модель тендерно-освітніх технологій як психолого-педагогічного супроводу статевої соціалізації особистості у період її дорослішання, спрямовану на партнерство статей та їхній особистісний розвиток; на формування егалітарної свідомості учнівської молоді з метою її успішної адаптації до особистісного, професійного та громадянського самоздійснення.

Oksana Kikinezhdі

NON-VIOLENT PARADIGM: ORIENTATIONS OF CHILDREN AND YOUTH' EGALITARIAN SOCIALIZATION

The article deals with the psychological mechanisms of children and youth' egalitarian socialization in the context of non-violent paradigm. The authorial model of gender and educational technology as psycho-pedagogical support of sexual socialization during his/her growing up period, aimed at gender partnership and personal development; at the formation of egalitarian consciousness of youth in order to adapt successfully their personal, professional and civic self-realization is analyzed.

В умовах зростання демократичного громадянства в Україні, актуалізації національної самосвідомості, переосмислення та утвердження гуманістичних цінностей на основі дотримання верховенства права, поваги до прав і свобод людини, людської гідності тощо, проблема захисту та зміцнення прав дітей сьогодні є вкрай злободенною, що вимагає її негайного вирішення.

Згідно з Білою книгою Ради Європи з міжкультурного діалогу «Жити разом у рівності та гідності» (2008), керівні принципи мирного співіснування у вільному суспільстві людей різних рас, релігій і культур полягають у взаємоповазі та розумінні, міжкультурному діалозі та освіті. На думку міжнародних експертів, це ключові аспекти для подолання нетерпимості між людьми та ефективні інструменти для укладання стійкого миру, створення безпечного середовища, дружнього до дитини. Важливе значення для визначення ціннісних основ соціальної стабільності будь-якого суспільства, має етика ненасильства, яка визначає шляхи